

Statusoversigt: Retssikkerhed i Danmark i 2014

1. Indledning og summary

Denne statusoversigt indeholder en kort gennemgang af den væsentligste udvikling i forhold til beskyttelsen af grundlæggende retssikkerhedsgarantier i Danmark i kalenderåret 2014. Statusoversigten behandler følgende emner: *forbuddet mod nedværdigende og umenneskelig behandling, privatlivs- og persondatabeskyttelse, frihedsberøvelse, ytrings- og informationsfrihed, effektiv domstolsprøvelse samt magtfordeling.*

Statusoversigten vedrører alene udvalgte retsområder og eksempler, og skal således ikke opfattes som udtryk for en udtømmende eller fuldstændig dækkende gennemgang. På samme måde indeholder statusoversigten ikke mere detaljerede juridiske analyser af de enkelte områder eller de medtagne eksempler. Fra og med 2015 vil Justitia udgive en mere omfattende og detaljeret årlig statusoversigt vedrørende retssikkerhed i Danmark, og nærværende oversigt skal derfor ses som en "beta-version".

Statusoversigten viser, at retssikkerheden i Danmark er blevet forringet på en række områder. Ytringsfrihed- og informationsfriheden er kommet under pres, bl.a. i forbindelse med bekæmpelsen af terrorisme, men også i form af en indskrænkning af offentlighedens adgang til aktindsigt. Herudover er den stigende digitalisering af det danske samfund blevet ledsaget af en stigning i kontrollen og overvågningen af danskerne. Hensynet til privatlivets fred bliver i vid udstrækning ofret til fordel for hensynet til effektiv kontrol og overvågning. Selv om de negative udviklinger fylder meget, har 2014 også budt på enkelte tiltag, der har haft en positiv betydning for retssikkerheden i Danmark. Folketingets Ombudsmand har f.eks. understreget vigtigheden af offentligt ansattes ytringsfrihed, logningen af internet-sessioner er blevet ophævet, SKAT har opgivet at oprette en tjeneste, hvor borgere kunne angive hinanden for overtrædelse af skattelovgivningen, og regeringen har udfærdiget et udkast til lovforslag, der skærper betingelserne for tvang i psykiatrien. Samlet set må det dog konkluderes, at der er sket en forringelse af retssikkerheden i Danmark i 2014, hvilket afspejler en global tendens, hvor respekt for retssikkerhed og frihedsrettigheder er på retur.

2. Nedværdigende og umenneskelig behandling

Den Europæiske Menneskerettighedskonventions (EMRK) artikel 3 indeholder et forbud mod nedværdigende og umenneskelig behandling, der ifølge praksis fra den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) også inkluderer anvendelse af tvangsfiksering af psykisk syge, der ikke er strengt nødvendig (se eks. Bureš v. the Czech Republic, 18. januar 2013). Også lov om anvendelse af tvang i psykiatrien opstiller relativt restriktive kriterier for anvendelsen af tvangsfikseringer.

På trods heraf kom det i maj 2014 frem, at antallet af bæltefikseringer, der overstiger 48 timer, var det højeste siden 2002. En række domme og udtalelser fra både Europarådets Menneskerettighedskommissær og Torturkomité satte ydermere fokus på omfanget af tvang over for psykisk syge i Danmark. Flere af dommene var med til at sætte snævrere grænser for anvendelsen af tvangsfikseringer, ligesom regeringens lovprogram lægger op til at stramme betingelserne for anvendelse af tvang – herunder tvangsfikseringer – over for psykisk syge.

Som nævnt nåede antallet af bæltefikseringer, der overstiger 48 timer, i 2013 op på det højeste niveau, siden omfanget blev registreret for omkring 10 år siden. Således var der 882 tilfælde i 2013, hvor psykisk syge patienter blev fastspændt i mere end 48 timer, og hele 595 af disse fastspændinger varede længere end 72 timer. I en rapport fra september 2014 konkluderer et medlem af Europarådets komité til forebyggelse af tortur, CPT, at Danmark er det eller et af de lande, som hyppigst benytter fikseringen af psykiatriske patienter over længere perioder (Politiken 17. september 2014). I CPT's rapport af samme dato konkluderes det, at ændringen af lov om anvendelse af tvang i psykiatrien fra 2007 ikke har virket trods en hensigt om at nedbringe omfanget af tvangsfikseringer, samt at CPT er "seriøst bekymret for den hyppige og langvarige anvendelse af tvangsfikseringer på psykiatriske hospitaler".

CPT's bekymring blev bekræftet af Østre Landsrets dom af 8. december 2014, hvor en person blev tilkendt 5.000 kr. i godtgørelse for tort i anledning af bæltefiksering foretaget med urette. Den forurettede var dømt til psykiatrisk behandling for røveri og grov vold og blev under en 12 timers indlæggelse på retspsykiatrisk afsnit fikseret med bælte og to fodremme. Landsretten fandt, at en sådan uberettiget fiksering måtte anses for at medføre en så intens fysisk og psykisk lidelse, at den var i strid med EMRK artikel 3.

Også Østre Landsrets dom af 4. juni 2014 er relevant i forhold til spørgsmålet om tvangsfiksering om end dommen vedrører Kriminalforsorgen og ikke psykiatrien. I denne dom fandt landsretten, at Kriminalforsorgen havde overtrådt EMRK art. 3 ved i 4 tilfælde uberettiget at have anbragt en forvaringsdømt i sikringscelle og dér fikser ham samt ved i 8 tilfælde at lade en berettiget anbringelse i sikringscelle og fiksering vare længere end berettiget. Den forurettede blev tilkendt 50.000 kr. i godtgørelse.

En positiv udvikling er det dog, at regeringen den 11. juli sendte et lovudkast til ændring af lov om anvendelse af tvang i psykiatrien i høring. Lovudkastet lægger bl.a. op til at skærpe kriterierne for tvangsfikseringer. I en række høringssvar fra bl.a. Institut for Menneskerettigheder udtrykkes der dog tvivl om, hvorvidt lovudkastets ændringer er tilstrækkelige til at sikre overholdelse af EMRK artikel 3. Henset til at ændringen af samme lov i 2007 ikke har medført en nedgang men derimod en stigning i omfanget af tvangsfikseringer, Det er det derfor afgørende, at lovudkastet ændres yderligere således, at Danmark ikke længere er blandt de lande i Europa, der hyppigst anvender tvangsfiksering af psykisk syge.

3. Ytrings- og informationsfrihed

Ytrings- og informationsfriheden er beskyttet i grundlovens § 77, der dog alene beskytter mod censur og lignende foranstaltninger samt EMRK artikel 10, der både beskytter mod censur og efterfølgende indgreb i form af straf m.v.

Terrorbekæmpelse

Den 3. juli 2013 afgjorde Østre Landsret, at to selskaber, der stod bag den pro-kurdiske TV-station "ROJ-TV", havde overtrådt straffelovens § 114 e om "fremme af terrorisme" ved bl.a. at udsende propaganda og ensidige udsendelser til fordel for terrorgruppen PKK. Landsretten frakendte derfor selskaberne deres sendetilladelse. Den 27. februar 2014 afsagde Højesteret dom (dog alene vedrørende spørgsmålet om rettighedsfrakendelse). Landsrettens afgørelse vedrørende rettighedsfrakendelse blev stadfæstet af Højesteret, hvis flertal (5-2) bl.a. fremhævede, at

"Landsretten har bevismæssigt lagt til grund, at ROJ TV ikke har stået for en uafhængig og upartisk journalistisk virksomhed, men har fremmet PKK's terrorvirksomhed gennem tv-udsendelser. På denne baggrund tiltrædes det, at der er sket rettighedsfrakendelse. Retten til ytringsfrihed som beskyttet af artikel 10 [EMRK] kan ikke føre til et andet resultat."

I Retten på Frederiksbergs dom af 4. december 2014 blev en kendt islamist, der tidligere var straffet for overtrædelse af straffelovens § 114 e, fundet skyldig i overtrædelse af bl.a. denne bestemmelse. Dommen henviste bl.a. til den dømtes opdateringer, links og billeder på Facebook, der indeholdt generelle og ikke-specifikke opfordringer til voldelig jihad samt støtte til terrororganisationer som Al-Qaeda og Al-Nusra fronten.

I dommen hedder det bl.a.

"Tiltalte har ytret sig gennem Facebook-opslag og e-mails til en stor kreds af personer, dels gennem gengivelse af tekster, dels ved indsættelse af egne tekster/kommentarer og dels ved anvendelse af kalligrafi til sammensætning af tekster, billeder, symboler, farver og skygger mv. Tiltalte har ligeledes linket til lyd- og videofiler. Tiltalte har ikke distanceret sig fra eller forholdt sig kritisk til de gengivne udtalelser eller indholdet af lyd- og videofilerne. Såvel billeder, tekster som indholdet af lyd- og videofilerne må i meget vidt omfang karakteriseres som en åbenbar tilskyndelse til Jihad i form af voldelige handlinger, og de er viderebragt i nær tidsmæssig sammenhæng med de aktuelle begivenheder i Syrien og Irak. Under disse omstændigheder finder retten efter en samlet vurdering ikke, at EMRK artikel 10, om ytringsfrihed kan medføre straffrihed for tiltalte.

Samt:

"Tiltalte er fundet skyldig i handlinger, der består i fremsættelse af ytringer, herunder i ikke uvæsentlig grad handlinger, der består i medvirken til andre ikke nærmere konkretiserede handlinger" (dommen er anket).

Tiltalte blev – også med henvisning til bl.a. Facebook opdateringer - også dømt for overtrædelse af straffelovens § 136, stk. 1 og 2, der straffer hhv. "tilskyndelse" til forbrydelser og "udtrykkelig billigelse" af bl.a. terrorisme.

Den 18. december 2014 meddelte anklagemyndigheden, at en dansk syrienkriger er blevet sigtet for overtrædelse af straffelovens § 136, stk. 2, ved at have lagt billeder ud på Facebook, hvor han poserer ved siden af afhuggede hoveder. Der ses ikke tidligere at have været ført særligt mange sager om billigelse af terrorisme. Herudover er en anden syrienkriger blevet sigtet for overtrædelse af straffelovens § 136, stk. 1, ved at have lagt en video med en tale af en leder fra Islamisk Stat ud på Facebook (Berlingske 19. december 2014).

Disse afgørelser og sigtelser understreger, at en række bestemmelser i straffeloven, herunder § 114 e, både kan få konsekvenser for journalistik og ytringer, herunder eks. tvetydige billeder på sociale medier, selvom der ikke er tale om ytringer, der opfordrer til eller har resulteret i konkrete terrorhandlinger. Særligt dommen fra Retten på Frederiksberg synes at udvide anvendelsesområdet for straffelovens § 114 e i forhold til ytringer på sociale medier, således at selv meget ukonkrete og tvetydige ytringer kan kategoriseres som "fremme af terrorisme", hvilket kan tænkes at få konsekvenser i forhold til en øget anvendelse af denne bestemmelse.

Også nye lovgivningstiltag sætter pres på ytringsfriheden og særligt ytringer på sociale medier. Den 17. december 2014 fremsatte Justitsministeren et lovforslag (L 99 2014) om ændring af pasloven, udlændingeloven og retsplejeloven, der bl.a. giver Politiet beføjelse til at træffe beslutning om at inddrage pas og udstede rejseforbud over for personer, "når der er grund til at antage, at den pågældende har til hensigt i udlandet at deltage i aktiviteter, hvor dette kan indebære eller forøge en fare for statens sikkerhed, andre staters sikkerhed eller en væsentlig trussel mod den offentlige orden". Af lovforslagets bemærkninger vedrørende mistankegrundlaget fremgår det, at en beslutning om pasinddragelse og udrejseforbud bl.a. kan baseres på udtalelser på sociale medier. Dette blev understreget af justitsministeren i en artikel i Information (12. december 2014), hvor ministeren udtalte følgende: "Der hvor en ytring på Facebook kan være medvirkende til, at ens pas bliver inddraget, det er, hvis man ytrer anti-demokratiske, ikke-frihedsfremmende, menneskerettighedskrænkende, radikaliserede holdninger. Og det kan man jo lade være med".

Den øgede fokus på også at ramme ytringer, der mere indirekte opfordrer til eller hylder terrorisme, hviler på en antagelse om, at sådanne ytringer og i særdeleshed "onlineradikalisering" skaber voldsparathed og dermed direkte gøder jorden for terror. Denne antagelse synes dog at hvile på usikker empirisk grund. I en DIIS' rapport (2014:07) konkluderes det således, at "Litteraturen om onlineradikalisering postulerer således en sammenhæng mellem radikalt onlineindhold og politisk vold, der forudsætter, at internettets mange ekstremistiske ekkokamre har en direkte påvirkning på sårbare unges handlingsvilje. Men denne påvirkningsrelation er endnu ikke empirisk påvist, og "viljen til vold" forbliver følgelig et ubesvaret mysterium". Det er meget væsentligt, at terrorisme bliver bekæmpet, men det bør ikke ske gennem en indskrænkning af ytringsfriheden. I stedet bør fokus være på at straffe de faktiske terrorhandlinger, der begås i f.eks. Syrien og Irak.

Retten til at blive glemt

Den 13. maj 2014 afsagde EU-Domstolen en præjudiciel afgørelse i sagen Google Spain SL og Google Inc. mod Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) og Mario Costeja González. I afgørelsen fastlagde EU-Domstolen, at en søgemaskineudbyder er forpligtet til at fjerne link til websider fra den resultatliste, der vises efter en søgning på en persons navn, som er offentliggjort af tredjemand og indeholder oplysninger vedrørende denne person, der ikke længere er "relevante". Det gælder ifølge EU-Domstolen også i det tilfælde, hvor dette navn eller disse oplysninger ikke forudgående eller samtidig slettes fra disse andre websider, og endog når offentliggørelsen på disse sider i sig selv er lovlig. Ifølge EU-Domstolen indeholder retten til privatliv og persondatabeskyttelse således en "ret til at blive glemt" der skal afvejes over for andre hensyn. Retten til at blive glemt medfører et indgreb i både søgemaskinevirksomheders ytringsfrihed samt offentlighedens ret til informationsfrihed, eftersom links til lovlige historier fjernes, herunder fra mediers hjemmesider.

I Danmark har dommen ifølge Google ført til 1.919 danske anmodninger om at fjerne links. I 58,7 pct. af tilfældene har Google afslået anmodningen, og i 41,3 pct. af tilfældene har Google efterkommet anmodningen. Med andre ord har Google siden dommen i maj 2014 fjernet næsten 800 links svarende til mere end 113 om måneden fra juni til og med december 2014. Ifølge en artikel i Mediawatch fra 8. december 2014 inkluderer disse tal links til i hvert fald 10 nyhedshistorier fra danske medier såsom TV2.dk, Jyllands-Posten og Information. Herunder en historie om en virksomhed, der var i søgelyset for omfattende uregelmæssigheder, og som følge deraf blev politianmeldt af Københavns Kommune.

Omfanget af og de konkrete eksempler på fjernede links viser, at "retten til at blive glemt" medfører mærkbare negative konsekvenser for offentlighedens mulighed for at gøre sig bekendt med historier af samfundsmæssig interesse, ligesom det forhold, at det som udgangspunkt er Google og andre søgemaskiner, der står for fjernelsen af links, medfører en uigennemskuelig proces og privatiserer censurlignende indgreb uden klare kriterier.

Offentlighedsloven

Den 1. januar 2014 trådte den nye offentlighedslov i kraft. Loven indeholder f.eks. i § 24 en begrænsning af aktindsigt i dokumenter anvendt til såkaldt ministerbetjening og, som udveksles mellem et ministeriums departement og dets underordnede myndigheder samt mellem forskellige ministerier.

Bestemmelsen har i en række konkrete sager af væsentlig samfundsmæssig interesse været anvendt til at begrænse aktindsigt. Eksempelvis har Udlændingestyrelsen med henvisning til § 24 meddelt afslag på aktindsigt i dokumenter, der lå til grund for, at Justitsministeriet offentliggjorde forkerte tal vedrørende omfanget af syriske asylansøgere, der var "ikke-individuelt forfulgte" (Politiken 30. oktober 2010). Også Jyllands-Posten har med henvisning til § 24 fået afslag på aktindsigt i dokumenter vedrørende Tyrkiets løsladelse af en dansk statsborger mistænkt for at stå bag et drabsforsøg på forfatteren Lars Hedegaard,

(Jyllands-Posten 23. november 2014) og i en orientering af skatteministeren vedrørende momsvurderinger (Journalisten 26. februar 2014). Der synes således allerede på nuværende tidspunkt at være holdepunkter for at offentlighedslovens § 24 har begrænset offentlighedens indsigt i væsentlige beslutningsprocesser, hvilket i særdelshed forringer pressens mulighed for at agere offentlighedens vagthund. Denne udvikling er ekstra betænkelig i et politisk system som det danske, hvor den udøvende magt i forvejen har en dominerende rolle.

Positive udviklinger

I 2014 er der også eksempler på udviklinger, der på forskellig vis styrker ytringsfriheden. Her kan bl.a. nævnes Folketingets Ombudsmands udtalelse af 13. maj 2014 i forbindelse med sagen, hvor DR-værten Adam Holm fik en tjenstlig påtale og besked om fremover at indhente tilladelse fra sin nærmeste chef som følge af en religionskritisk kronik, Adam Holm havde skrevet i dagbladet Politiken. Ombudsmanden udtalte bl.a., at: *"Danmarks Radio iværksatte grundlovsstridig censur over for Adam Holm og gav ham samtidig en tjenstlig påtale for en lovlig ytring. Det trak man først tilbage et halvt år senere, og først efter at jeg havde taget sagen op af egen drift. Jeg har vanskeligt ved at forstå, at der kan ske fejl af den kaliber"*. Ombudsmandens udtalelse kan således ses som en styrkelse af offentligt ansattes ytringsfrihed.

Også Østre landsrets dom af 20. maj 2014 er værd at fremhæve. Her havde tiltalte på sin Facebook-profil indsat et foto, som viste to personer iført den islamiske burka stående mellem to fyldte sorte affaldssække, hvortil tiltalte havde anført: *"hehe..Husk storskrald i morgen ;))"*. Landrettens flertal fandt ikke, at der forelå en sådan "grovhed, at meddelelsen var omfattet af det strafbare område i straffelovens § 266 b, stk. 1". Dommen indsnævrer anvendelsesområdet af 266b således, at det skal mere til, at eksempelvis grovkornet satire på sociale medier bliver omfattet af denne bestemmelse.

4. Frihedsberøvelser

Den personlige frihed er beskyttet i grundlovens § 71, samt EMRK artikel 5 og ICCPR artikel 9, hvilke bestemmelser beskytter mod vilkårlig frihedsberøvelser.

Administrative frihedsberøvelser

Særligt den seneste årrække har debatten om den personlige frihed og grænserne herfor været aktuel, idet politiets frihedsberøvelser i en række konkrete sager har vist sig at være ulovlige. Som eksempel kan nævnes klimatopmødet COP 15 i København i 2009, hvor Østre Landsret i 2012 fandt, at en stor del af de i alt op mod 1000 frihedsberøvelser ikke alene var i strid med reglerne om frihedsberøvelse, men ligeledes reglerne om ytrings- og forsamlingsfrihed og i visse tilfælde også imod forbuddet mod nedværdigende behandling.

Den 29. oktober 2014 afsagde Københavns Byret dom i en sag, der har flere fællestræk med COP 15-sagen. Her blev ca. 480 personer i forbindelse med en fodboldkamp mellem Brøndby og FCK den 1. december 2013 frihedsberøvet og registreret med henblik på at identificere mellem 30-50 personer, der forinden havde begået hærværk. Der skete dog ingen selektion – hvilket tillige var et omstridt kritikpunkt i Østre Landsrets dom i forbindelse med klimatopmødet – og frihedsberøvelserne fortsatte også, efter registreringerne var foretaget. Byretten tilkendte fodboldtilhængerne erstatning for uberettiget frihedsberøvelse.

Københavns Byret afsagde den 19. februar 2014 en dom i en sag, hvor en person var blevet administrativt frihedsberøvet alene med den begrundelse, at vedkommende viftede med et tibetansk flag under den kinesiske præsidents statsbesøg i Danmark. Byretten fandt, at frihedsberøvelsen var i strid med EMRK artikel 5. Dommen er anket til Østre Landsret. Under statsbesøget blev fire andre personer bortvist fra Christiansborgs Slotsplads, og en kvinde blev bortvist fra Den Lille Havfrue, fordi de havde tibetanske flag. Der verserer ligeledes en klagesag om administrative frihedsberøvelser ved den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Schwabach m.fl. mod Danmark), der blev kommunikeret til den danske regering i år.

Adgangen til administrative frihedsberøvelser blev indført i politiloven i 2004 og udvidet med den såkaldte "lømmelpakke", der blev vedtaget den 26. november 2009. Lømmelpakken medførte bl.a., at politiet fik udvidet sin hjemmel til at foretage administrative frihedsberøvelser fra 6 til 12 timer, jf. politilovens §§ 8 og 9.

Som følge af kontroverserne i forbindelse med COP 15 indgik daværende justitsminister Morten Bødskov (S) i 2011 en aftale med Enhedslisten og Liberal Alliance om »at tage en grundig drøftelse af politiets administrative frihedsberøvelser«, når den verserende COP 15-retssag var afsluttet. På trods af et par møder endte disse drøftelser dog med, at daværende justitsminister Karen Hækkerup i juni 2014 alene udsendte en rundskrivelse til politikredsene med "retningslinjer for den politimæssige indsats i forbindelse med større demonstrationer mv." Henset til mange tilfælde af underkendte administrative frihedsberøvelser og dette tiltags indgribende karakter, der i forbindelse med demonstrationer også medfører indgreb i ytrings- og forsamlingsfriheden, er det kritisabelt, at der ikke er taget skridt til en egentlig lovændring.

Indgreb i bevægelsesfriheden

Ikke alle begrænsninger af borgernes frihed udgør frihedsberøvelser i EMRK's forstand, men kan efter omstændighederne udgøre indgreb i bevægelsesfriheden, der ligeledes er beskyttet i en tillægsprotokol til EMRK. Det er tilfældet for ovennævnte lovforslag L 99 2014, der giver politiet mulighed for træffe beslutning om pasinddragelse og udrejseforbud til mistænkte "fremmedkrigere". Lovforslaget giver bl.a. hjemmel til præventive og indgribende foranstaltninger på et tidligt tidspunkt forud for, at den pågældende person har deltaget i de aktiviteter, som måtte medføre en fare for statens sikkerhed mv. Dermed opstår der en risiko for, at lovforslagets foranstaltninger rammer så bredt, at de kan få indgribende konsekvenser for en række personer, der ikke har nogen reel hensigt om at udrejse eller deltage i aktiviteter, der er til fare for statens

sikkerhed m.v. Derudover er det problematisk, at lovens anvendelsesområde både er særdeles bredt og utilstrækkeligt afgrænset. Det gælder både i forhold til hvilken "aktivitet", der kan føre til pasinddragelse og/eller udrejseforbud, hvilken personkreds som enten er undtaget eller vurderes at udgøre en "fare for staten", og hvad der forstås ved et "konfliktområde". Også mistankekravet er vagt. Eksempelvis vil ytringer på sociale medier samt anonyme kilderapporter kunne resultere i inddragelse af pas og udrejseforbud. Brugen af anonyme kilderapporter er dog problematisk, fordi det underminerer muligheden for at imødegå en beslutning om udrejseforbud. Dermed reduceres effektiviteten af den vigtige adgang til domstolsprøvelse. Justitia har i en [analyse](#) af 11. december 2014 kommet med anbefalinger om bl.a. at klargøre lovforslagets anvendelsesområde, definitionen af de relevante aktiviteter, mistankegrundet, samt indføre en solnedgangsklausul så loven automatisk ophører efter en årrække.

5. Privatlivs- og persondatubeskyttelse

Privatlivets fred er beskyttet både i grundlovens § 72, EMRK artikel 8, FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder artikel 17 og EU's Charter om grundlæggende rettigheder artikel 7. Herudover er behandlingen af personoplysninger også reguleret i en række andre love, f.eks. persondataloven.

Forsvarets Efterretningstjeneste

Forsvarets Efterretningstjeneste (FE) har tilsyneladende haft et tæt samarbejde med den amerikanske efterretningstjeneste NSA (Information 19. juni 2014). NSA har været genstand for skarp kritik i kølvandet på Edward Snowdens afsløringer af NSA's meget omfattende overvågning af internettet. FE har i vid udstrækning beføjelser til f.eks. at foretage overvågning uden retskendelse som NSA (men ikke rettet direkte mod danske borgere), ligesom FE har beføjelser til at udlevere data til udenlandske efterretningstjenester som f.eks. NSA. Den politiske diskussion om FE's beføjelser og samarbejde med NSA er imidlertid udeblevet, hvilket er beklageligt henset til de meget betænkelige metoder, afsløringerne fra Edward Snowden har afdækket.

Center for Cybersikkerhed (CFCS) blev oprettet som en enhed under FE ved lov nr. 713 af 25. juni 2014. CFCS har til formål at sikre samfundsvigtig informations- og kommunikationsteknologi. Placeringen af CFCS under FE er problematisk, idet CFCS dermed ikke bliver underlagt de almindelige tilsynsmuligheder, der gælder for andre offentlige myndigheder. Det er særligt problematisk, når der henses til CFCS's vidtgående beføjelser til at foretage overvågning. Herudover har et lækket lovudkast vist, at forsvarsministeren allerede har planer om at udvide CFCS's beføjelser, så de får mulighed for at få adgang til teleselskabernes lokaliteter uden retskendelse.

Politiet

Politiet har ligeledes i 2014 iværksat en række tiltag, der vil medføre en øget overvågning af almindelige danske borgere. Politiet har f.eks. besluttet at indkøbe udstyr, der kan foretage automatisk nummerpladegenkendelse. Udstyret vil blive installeret i politiets patruljevogne og skal scanne forbigående køretøjer. Politiet har selv estimeret, at de vil scanne ca. 600.000 nummerplader om dagen, og at tiltaget hovedsageligt vil være anvendeligt til at fange små lovovertrædelse som manglende bilsyn mv (Information 26. november 2014). Det fremgår af et lovforslag fra justitsministeren (L 95 2014), at automatisk nummerpladegenkendelse også vil blive brugt til grænsekontrol. Samtidig har politiet i samarbejde med Arbejdstilsynet og SKAT foretaget en række såkaldte totalcontrollere, hvor alle biler på en hovedfærdselsåre bliver stoppet og kontrolleret. Masseovervågning af almindelige danskere er udtryk for en stigende tendens til, at hensynet til bekæmpelsen af kriminalitet næsten altid vægtes højere end retten til privatliv.

Det er dog ikke kun overvågningen og kontrollen af borgerne, der er blevet skærpet. Enhedslisten har også fremsat et beslutningsforslag (B11 2014), der indebærer, at politiet skal teste brugen af kropskameraer, der optager politiets arbejde. Politiforbundet har rejst kritik af forslaget bl.a. under henvisning til, at forslaget er udtryk for mistillid til politiets arbejde. Beslutningsforslaget er endnu ikke færdigbehandlet, men det er et positivt initiativ, der kan være med til at sikre og opretholde tilliden til politiets arbejde. Politiet har meget vidtgående beføjelser i forhold til indgreb over for borgerne, og derfor må de også tåle en skærpet kontrol.

Indkomstregisteret

Der er blevet fremsat flere lovforslag i 2014, der udvider adgangen til oplysningerne i indkomstregisteret. Indkomstregisteret blev oprettet i 2006 og indeholder en række forskellige oplysninger om borgernes løn og ansættelsesforhold mv.

Først fremsatte skatteministeren et lovforslag (L 41 2014), der vil udvide finansielle virksomheders muligheder for at indhente oplysninger fra indkomstregisteret. Tidligere har den finansielle sektor kun haft mulighed for at indhente oplysninger fra indkomstregisteret i forbindelse med konkret kreditgivning. Efter ønske fra den finansielle sektor vil adgangen til oplysningerne i indkomstregisteret blive udvidet til også at omfatte rådgivningssituationer. Beskæftigelsesministeriet har ligeledes fremsat et lovforslag (L 83 2014), der skal give Arbejdstilsynet adgang til at indhente en række forskellige oplysninger fra indkomstregisteret som led i arbejdet med bekæmpelsen af social dumping.

Udvidelsen af adgangen til indkomstregisteret viser, at det er vanskeligt for borgeren på forhånd at vurdere, hvordan de indsamlede personoplysninger senere vil blive anvendt, hvilket kan medføre, at borgerne mister tilliden til, at deres personoplysninger bliver behandlet på en hensigtsmæssig måde.

Adgang til privat ejendom uden retskendelse

På trods af grundlovens § 72, der foreskriver et udgangspunkt om retskendelse ved myndigheders adgang til privat ejendom, var der per april 2014 hele 265 hjemler i love og bekendtgørelser, som giver myndigheder adgang til privat ejendom uden retskendelse, sandsynligvis det højeste tal nogensinde. I 2003 var tallet således 185 og i 1996 var tallet 111. Endvidere er der nye lovhjemler på vej som eks. ovennævnte lov vedrørende CFCS' adgang til televirksomheder m.v.

Logning

Særligt på ét område er borgernes privatliv blevet forbedret, og det er i forbindelse med logning af internetdata. Justitsministeren har således ophævet reglerne om sessionslogning (dvs. registrering af oplysninger om internet-sessioner). Dog fremhævede Justitsministeren at det meget vel kunne tænkes at sessionslogning bliver genindført i en anden ordning. Det var således tekniske og ikke retssikkerhedsmæssige hensyn, der var afgørende for ophævelsen af sessionslogning.

Justitsministeren har dog valgt at bibeholde de øvrige regler om logning af teledata, dvs. logning af forskellige data om mobiltelefonssamtaler, sms'er mv. Justitia har udarbejdet en [analyse](#), der behandler de retlige problemer forbundet med de tilbageværende regler om logning af teledata. Det er Justitias opfattelse, at der er stærke holdepunkter for at antage, at disse regler er uforenlige med EU's Charter om grundlæggende rettigheder og EMRK.

På den baggrund har Justitia sammen med 20 repræsentanter fra bl.a. IT- og telebranchen, erhvervslivet, NGO'er m.fl. sendt en [opfordring](#) om revision af logningsreglerne til Arbejdsgruppen vedrørende beskyttelse af personfølsomme oplysninger.

Anonyme angivelser

Daværende skatteminister Morten Østergaard fik i sin korte tid som skatteminister skrinlagt SKATs planer om at oprette en tjeneste, hvor borgere anonymt kunne angive hinanden for overtrædelse af skattelovgivningen. Ordningen ville have skabt øget overvågning og mistillid mellem borgerne, og det var derfor en fornuftig beslutning at opgive projektet. Det er ikke hensigtsmæssigt, lovgivningsmagten fremmer en angivelseskultur mellem borgerne.

Myndighedernes håndtering af personlige oplysninger

Eftersom myndighederne har valgt at skærpe overvågningen og kontrollen af danskerne, stiller det selvsagt høje krav til myndighedernes håndtering af de indsamlede personoplysninger. Rigsrevisionen har imidlertid foretaget en gennemgang af en række offentlige myndigheders behandling af personoplysninger, herunder

SKAT, Rigspolitiet og Forsvarskommandoen m.fl. Rigsrevisionen konkluderede i en rapport fra november 2014, at ingen af de undersøgte myndigheder foretog en tilstrækkelig beskyttelse af fortrolige oplysninger.

Den ringe beskyttelse af borgernes personoplysninger blev ligeledes udstillet i den såkaldte CSC-sag, hvor hackere havde fået adgang til CSC-servere, der bl.a. indeholdte kørekortnumre og data fra CPR-registeret. Det er stærkt problematisk, at den stigende overvågning og kontrol af borgerne tilsyneladende ikke er ledsaget af en tilsvarende høj beskyttelse af de indsamlede personoplysninger.

6. Retten til at få ret

”Retten til at få ret” og adgangen til domstolene udgør fundamentet for en velfungerende retsstat. Retten til at få sin sag prøvet ved domstolene er fastlagt i EMRK artikel 13 og EU’ Charter om grundlæggende rettigheder artikel 47. Det følger ligeledes af grundlovens § 63, at domstolene fører kontrol med forvaltningen. Det er en forudsætning for denne kontrol, at borgerne rent faktisk har mulighed for at indbringe deres sag for domstolene.

Den økonomiske prioritering af retssystemet

CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice) har i 2014 afgivet en rapport, der indeholder en komparativ analyse af retssystemerne i de 47 medlemsstater af Europarådet. Det fremgår af rapporten, at Danmark kun bruger 0,1 % af BNP pr. indbygger på sit retssystem. I gennemsnit bruger medlemmerne af Europarådet 0,21 % af BNP pr. indbygger på deres retssystemer. Danmark er dermed et af de lande, der bruger den mindste andel af BNP på sit retssystem. Det er ikke i sig selv bemærkelsesværdigt, at Danmark bruger en lav andel af BNP på retssystemet, men det bør give anledning til at overveje, om retssystemet bliver tilført tilstrækkelige ressourcer i Danmark. Dette skal ses i sammenhæng med, at f.eks. sagsbehandlingstiderne stadig er meget lange, og at adgangen til at appel netop er blevet begrænset, jf. nærmere nedenfor.

Retternes sagsbehandlingstider

Sagsbehandlingstiderne hos byretterne i almindelige civile sager er faldet en smule i første halvår af 2014, hvorimod den er steget i landsretten for en række sagstyper. Det skal dog sammenholdes med, at sagsbehandlingstiderne i byretterne generelt er steget med næsten to måneder i gennemsnit siden 2009.

En velfungerende retsstat forudsætter ikke kun, at borgerne får adgang til domstolene, men det forudsætter også, at domstolene løser sagerne inden for rimelig tid. Det kan have stor konsekvens, hvis borgere og virksomheder skal vente årevis på at få deres sag afgjort. Det er derfor et lille skridt i den rigtige retning, at

sagsbehandlingstiden tilsyneladende er svagt faldende i byretten, selv om den gennemsnitlige sagsbehandlingstid fortsat er lang (11 måneder for almindelige civile sager).

Adgangen til appel

Folketinget har vedtaget en ændring af bl.a. retsplejeloven (lov nr. 25. juni 2014 lov nr. 737), der indebærer, at retten til appel er blevet begrænset for en række forskellige sagstyper. Beløbsgrænsen er blevet hævet til kr. 20.000, landsretten har fået mulighed for at forhåndsafvise ankesager, og muligheden for at anke sager om tvangsfjernelse af børn er blevet afskaffet. Justitia har gennemgået data om ændringen af beløbsgrænsen og på den baggrund vurderet, at forhøjelsen af beløbsgrænsen for ankesager formentlig vil få betydning for under 80 sager årligt svarende til en sagsnedgang på kun 3 % af det samlede antal ankesager. Det er derfor tvivlsomt, om denne ændring overhovedet vil få nogen nævneværdig betydning for sagsbehandlingstiderne. Afskaffelsen af adgangen til at anke sager om tvangsfjernelse af børn vil få betydning for næsten alle tvangsfjernelsesager. Lovgiver har forudsat, at der kun i meget få tilfælde vil blive givet tilladelse til at anke denne type sager, hvorfor to-instansprincippet de facto er blevet afskaffet i sager om tvangsfjernelse af børn.

Det er et grundlæggende princip i dansk retspleje, at borgere som udgangspunkt altid skal have mulighed for at få en sag prøvet i to instanser. Begrænsningen af appeladgangen udgør derfor et nybrud i dansk retspleje, der vil få betydning for en række almindelig borgeres adgang til at få deres sag prøvet ved to instanser. Dette vil betyde, at borgernes mulighed for at få en materielt rigtig afgørelse forringes.

Klageadgangen i skattesager

Skatteministeren har fremsat et lovforslag (L 42 2014), der vil medføre, at borgerne ikke skattefrit kan modtage såkaldte tredjemandstilskud. Det er hensigten med lovforslaget, at muligheden for at lave aftaler med sin rådgiver om "no cure, no pay" skal begrænses. No cure, no pay går grundlæggende set ud på, at rådgiveren påtager sig en sag under de vilkår, at klienten ikke skal betale rådgiveren eller sagens omkostninger, hvis sagen tabes. Hvis sagen derimod vindes, skal rådgiveren have en andel af den økonomiske gevinst. De omkostninger, som klienten måtte blive pålagt at betale, vil blive dækket af rådgiveren gennem et såkaldt tredjemandstilskud.

Denne type ordning er særligt udbredt i klagesager om ejendomsvurderinger. Det stigende antal klagesager om netop ejendomsvurderinger har formentlig været stærkt medvirkende til, at skatteministeren har fremsat lovforslaget. Uanset om man er tilhænger af aftaler om "no cure, no pay", er det u hensigtsmæssigt, at borgernes muligheder for at klage bliver begrænset, når der har været så store problemer med ejendomsvurderingerne. Det er en klar forringelse af borgernes retsstilling over for SKAT. Samtidig afviste regeringen et beslutningsforslag om at genindføre omkostningsgodtgørelse for virksomheder og fonde, der får medhold i klagesager mod SKAT (B 31 2014). Der vil således stadig være tilfælde, hvor det ikke kan betale sig at

føre sager mod SKAT fordi omkostningerne overstiger det beløb man måtte blive tilkendt, hvis man får medhold.

7. Magtfordeling

Det følger af grundlovens § 3, at den lovgivende magt er hos kongen og Folketinget i foreningen. Den udøvende magt er hos kongen (regeringen), og den dømmende magt er hos domstolene. Grundloven indeholder ligeledes også andre bestemmelser, der fastlægger forholdet mellem bl.a. domstolene og den Folketinget. Det fremgår f.eks. af grundlovens § 64, 1. pkt., at dommerne alene skal rette sig efter loven, dvs. at de er uafhængige.

Der har i 2014 været en række sager, der har vedrørt forholdet mellem Folketinget og regeringen. Justitsminister Morten Bødskov har f.eks. trukket sig som justitsminister, efter det kom frem, at han i samarbejde med nogle medarbejdere i Justitsministeriet havde fabrikeret en historie om, hvorfor det ikke var muligt for Retsudvalget at besøge Christiania på en bestemt dato. Sagen angik hovedsageligt spørgsmålet om, hvorvidt ministeren og embedsmændene i den konkrete situation havde været berettiget til at give urigtige oplysninger til Retsudvalget. Et udvalg med fhv. højesteretsdommer Per Sørensen som formand fandt ikke, at embedsmændene havde begået forhold, der kunne give anledning til kritik. Frifindelsen af embedsmændene skete bl.a. under henvisning til, at misinformationen udgjorde en undskyldelig nødløgn. Brugen af begrebet nødløgn gav efterfølgende anledning til en del debat om rækkevidden af embedsmændenes sandhedsforpligtelse.

DR-journalisten Jesper Tynell har udgivet bogen *Mørkelygten*, der indeholder en række eksempler på, at embedsværket angiveligt er gået langt for imødekomme ministrenes politiske ønsker, herunder ved eks. at anlægge stærkt tvivlsomme fortolkninger af EU-retten uden at informere Folketinget om den betydelige tvivl af lovligheden af de lovforslag som Folketinget skulle behandle.

Det er ikke i sig selv problematisk, at embedsværket søger at fremme ministrenes politiske interesser. Men det er væsentligt, at både Folketinget og offentligheden kan have grundlæggende tiltro til embedsværkets vurderinger. Mere grundlæggende sætter både Christiania-sagen og "*Mørkelygten*" fokus på, at magtbalancen mellem udøvende og lovgivende magt i Danmark er tippet så meget i førstnævntes favør, at lovgivers effektive kontrol med den udøvende magt ofte er mere teoretiske end praktisk, hvilket udhuler et af de grundlæggende principper for magtfordelingen i et demokratisk samfund.